

**«6D010300– Педагогика және психология білім беру бағдарламасы
бойынша PhD докторант**

Тойбекова Бағдат Абдуллаевнаның

«Жалпы білім беретін орта мектепте оқушылардың полилингвалды
тұлғасын қалыптастыру» тақырыбындағы диссертациясының

АНДАТПАСЫ

Зерттеу тақырыбы: жалпы білім беретін орта мектепте оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастыру.

Зерттеу мақсаты: жалпы білім беретін мектеп жағдайында оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздерін айқындау, әдістемесін жасау және оның тиімділігін тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар арқылы тексеру мен дәлелдеу, ғылыми-әдістемелік ұсыныстар беру.

Зерттеу жұмысының міндеттері:

- жалпы білім беретін мектепте оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастырудың зерттелу жағдайын талдау.
- жалпы білім беретін мектепте оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін айқындау.
- жалпы білім беретін мектепте оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастырудың мазмұндық -құрылымдық моделін жасау.
- жалпы білім беретін мектепте оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастырудың педагогикалық шарттары айқындап әдістемесін әзірлеу және оның тиімділігін эксперимент жүзінде тексеру.

Зерттеу әдістері:

- *теориялық әдістер:* жинақтау, контент-талдау, құрылымдау, салыстыру, қорытындылау, нормативтік құжаттарды зерттеу, тәжірибелерді жинақтау, моделдеу, нақтылау;
- *эмпирикалық әдістер:* сауалнама жүргізу, интервью алу, тест, эссе және диагностикалау, педагогикалық эксперимент, тексеру, бақылау, зерттеу нәтижелерін математикалық-статистикалық тәсілдермен өңдеу.

Қорғауға ұсынылатын негізгі қағидалар:

1. Полилингвалды тұлға ұғымына, бірнеше тілді меңгерген, қоршаған өмірге жаңаша оймен қарайтын, коммуникативтік және мәдениетаралық өзара қарым-қатынасқа бейімділік қасиеттері ендірілді. Осыған байланысты «оқушылар полилингвалды тұлғасы» ұғымының мәні мен құрылымы; қалыптасуының анықталған деңгейлері.
2. Жалпы білім беретін орта мектепте оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастырудың теориялық моделін негізін құрайтын мақсаттық, мазмұндық, диагностикалық-нәтижелік компоненттері және оларды жүзеге асырудың әдістері, құралдары мен формалары.
3. Жалпы білім беретін орта мектепте оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастырудың педагогикалық шарттары: оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастыруындағы коммуникативтік іс-әрекет көрсеткіштерін есепке алу; пәннен алған білімді (ана тілі), тілдік бірліктерді өз ойын жеткізу тәсілдеріне айналдыру, тілдік құрал ретінде пайдалану; сабақ пен

сабақтан тыс аясында сөйлеу тапсырмаларын құрылымдау және олардың кезеңдерін анықтау; оқушылардың субъективтік белсенділігінің дамытылуы.

4. Жалпы білім беретін орта мектептің сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастыру барысында оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастыру әдістемесі және тәжірибелік-эксперименттік нәтижелері.

Зерттеудің негізгі нәтижелерінің сипаттамасы:

- зерттеудің теориялық негізі тұрғысынан «оқушының полилингвалды тұлғасы» ұғымының мәні нақтыланды және оқушының полилингвалды тұлғасына сипаттама берілді;

- жалпы білім беретін мектепте оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері айқындалды;

- оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастырудың құрылымдық- мазмұндық моделі жасалынды және ол теориялық тұрғыдан дәлелденді;

- жалпы білім беретін мектепте полилингвалды тұлғаны қалыптастырудың педагогикалық шарттары аныкталып, ұсынылған әдістеменің тиімділігі тәжірибелік-эксперимент барысында тексерілді және дәлелденді.

Алынған нәтижелердің жаңалығы мен маңыздылығының негіздемесі:

зерттеу нәтижелері әдіснамалық негіздерге сүйеніп айқындалған теориялық дәйектілігімен, зерттеу тақырыбы бойынша әдебиеттерге жасалған жан-жақты талдаулармен және олардың негізге алынуымен, мәселені талдауға сәйкес келетін кешенді әдіс-тәсілдерді пайдалануымен; оқушылардың коммуникациялық қажеттіліктері ретінде оқу-тәрбие жұмыстарында кезеңдеп орындауға арналған тапсырмалары арқылы, олардың полилингвалды тұлға ретінде қалыптасуының педагогикалық шарттары мен әдістемесінің тиімділігі тәжірибелік эксперименттік жұмыс барысында тексеріліп, нәтижесінің жалпы білім беретін орта мектептерде оқу-тәрбие үдерісіне енгізуімен қамтамасыз етілген.

Зерттеудің жұмысының практикалық маңыздылығын зерттеудің теориялық қорытындылары мен ғылыми-әдістемелік нұсқаулары жалпы білім беретін орта мектепте оқу-тәрбие үдерісінде полилингвалды тұлғаларды қалыптастыруға септігін тигізеді. Автор жасалған және тәжірибеден өткен 8-9 сынып оқушыларына арналған «Тілдер әлемі» факультативтік курс бағдарламасы мен сөйлеу тапсырмалар жүйесі, сонымен қатар, зерттеу барысында алынған нәтижелер және олардың негізінде тұжырымдалған педагогикалық ұсыныстар, «Мектеп оқушыларын көптілдікке баулу әдістемесі» атты оқу құралы, жалпы білім беретін орта мектепте және ЖОО-да болашақ мұғалімдерді даярлауда, мұғалімдердің біліктілігін арттыру және қайта даярлау мекемелері тәжірибесінде қолданылуы мүмкін.

Зерттеу жұмысының ғылымның даму бағыттарына немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі:

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында (2023ж.); мектептерге арналған оқыту

бағдарламаларын енгізу арқылы білім беру бағдарламаларының құрылымын жетілдіруді атап көрсетілген. Қазіргі Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев қазақтандықтарға арналған Жолдауларында білім саласына қатысты мәселелерге ерекше тоқталады: оның ішінде білім беру сапасын жақсарту, білім берудің барлық сатыларына дербес қаржыландыру тәртібін енгізу, аз қамтылған және көп балалы отбасыларды қолдау мақсатында дарынды балалардың қабілетін дамытудың жол картасын әзірлеу, сондай-ақ елімізде үш тілді білім беру идеясын жүзеге асыру туралы және т.б. өзекті сұрақтарды қарастырады. Қасым-Жомарт Тоқаев білім берудегі үштілділік бағдарламасын жүзеге асыру мәселесіне назар аударды, оның пікірінше, бұл өте күрделі және маңызды мәселе.

Полилингвалды тұлғаны қалыптастыруға деген қажеттілік Қазақстан Республикалық Үкімет деңгейінде қабылданған нормативтік құжаттарында айқын белгіленген. Сондай-ақ, «Үш тұғырлы тіл» бағдарламасында, қазақ елін әлемдегі үш тілді қатар тұтынатын білімді де білікті ел ретінде танытуымыз қажет екенін және мемлекеттік тіл – қазақ тілі, ұлтаралық қарым-қатынас тілі – орыс тілі мен жаһандық экономикаға табысты кірігу тілі – ағылшын тілі болуы тиіс екенін ерекше атап көрсетілген. Ал, «Мәңгілік Ел» жалпы ұлттық идеясында үштілділікті дамыту Елдің бәсекеге қабілеттілігінің басты шарты екендігі жайлы айтылған.

Докторанттың әр басылымды дайындауға қосқан үлесінің сипаттамасы: Зерттеу нәтижелері негізінде 16 ғылыми еңбек жарияланды. Оның ішінде: Scopus ақпараттық базасына енгізілген журналдарда 3 мақала; ҚР ҒЖБМ Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті ұсынған басылымдарда 5 мақала; Халықаралық ғылыми конференция материалдар жинағында 7 мақала; 1 оқу құралы басылып шығарылды.

1. Application of innovative technologies forming the foreign language future teacher's professional competences // World Applied Sciences. - 2013. – Vol. 22(6). - P.779-782. <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-84877785471&origin=recordpage>. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 40%-ды құрайды. (Co-authored by: Toybekova, B. 40%, Torybaeva Z. 30%, Zhorabekova A. 30%).

2. Designing of polylingual personality formation in a modern comprehensive school American Journal of Applied Sciences Applied Sciences Journal

(Indexed by SCOPUS). ISSN 1546-9239 ISSN: 1554-3641 Vol. 13-Iss. 11-P 1119-1128, 2016. Publications Multidisciplinary 78-й. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 75%-ды құрайды. (Co-authored by: Toybekova, B. 75%, Torybaeva Z. 5%, Adbullina G. 5%, Abilkhairova Z. 5%, Zhorabekova A. 5%, Morozova V. 5%).

3. The formation of a polylingual personality in the school system of Kazakhstan Cypriot Journal of Educational Sciences 31 December (2021): p.3255-3265. ISSN 1012-1587. Education – 36-й

<https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85123064353&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sot=b&sdt=b&s=TITLE-ABS-KEY%28The+formation++of+a+polylingual+personality+in+the+school+system+of>

[+Kazakhstan%29](#). (Co-authored by: Toybekova, B.80%, Torybayeva J.5%, Kerimbaev E. 5%, Kuralbayeva A. 5%, Yerekhanova F. 5%.

4.Қазіргі мектеп жағдайында көптілді тұлғаны қалыптастыру ерекшеліктері // Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің Педагогика және психология журналы. – 2015. - №3(24). – Б. 132-135. <https://journal-pedpsy.kaznpu.kz/index.php/ped/issue/view/25/24>. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 70%-ды құрайды. Қосалқы автор: Ж.З.Торыбаева-30%.

5.The experience of organizing pupils' communicative activity through extracurricular works // Қарағанды университетінің хабаршысы. – 2018. - №1(89). -Б.104-110.<https://pedagogy-vestnik.buketov.edu.kz/index.php/pedagogy-vestnik/issue/view/53/54>. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 70%-ды құрайды. Қосалқы автор: Ж.З.Торыбаева-20%.Г.А.Нуридинова 10%.

6. Заманауи мектепте көптілді тұлғаны қалыптастыру жүйесі // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – 2015. - №4(31). – Б.120-126. DOI: https://drive.google.com/file/d/1gkl9NPz_u0Y95NmBIWSpGC-EDxpIQNjb/view?usp=sharing. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 70%-ды құрайды. Қосалқы автор: Ж.З.Торыбаева-30%.

7.Мектептің оқу-тәрбие үдерісінде жеке тұлғаны көптілдікке баулу // Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясының Хабаршысы. – 2015. - №5(22). - Б. 121-127. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 70%-ды құрайды. Қосалқы автор: Ж.З.Торыбаева-30%.

8.Оқушының полилингвалды тұлғасын қалыптастырудағы коммуникативтік құзыреттіліктің мәні мен құрылымы // БҚМУ хабаршысы. – 2016. - №2(62). – Б.10-18. https://ojs.wku.edu.kz/files/nomera/2016/2_2016.pdf. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 70%-ды құрайды. Қосалқы автор: Ж.З.Торыбаева-20%.Г.А.Нуридинова 10%.

9.Особенности организация факультативных занятий в контексте приобщения учащихся к полиязычию // Гуманитарные и естественные науки в стратегическом развитии современного образовательного учреждения: матер. междунар.науч.-прак. конф. - Астрахань, 2016. - С. 321-326. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 100% - ды құрайды.

10. Реализация полилингвального подхода в системе школьного образования Казахстана // Исследование различных направлений развития психологии и педагогики: матер. меж. науч.-практ. конф. – Челябинск, 2015. - С. 53-54. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 100% - ды құрайды.

11.Опыт организации учебного процесса в школах Казахстана в условиях глобализации // Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации: матер. VII междунар. науч.-практ. интернет-конф. - Переяслав-Хмельницкий, 2015. - С. 137-139. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 100% - ды құрайды.

12.Реализация воспитательного потенциала учебного предмета «Иностранный язык» в школе Мышление и понимание в процессе обучения иностранным языкам в 21 веке: сб. статей междунар. науч.-прак. конф. –

Армавир, 2014. – С.144-148. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 100% - ды құрайды.

13. Полилингвальды тұлғаны қалыптастыру мәселелері // Ә.Байтанев оқулары-3: Қазақстан білім кеңістігіндегі және ғылыми технологиялар: халықар. ғыл.-тәж. конф.матер. – Шымкент, 2015. - Б.585-588. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 100% - ды құрайды.

14. Сабақтан тыс жұмыстар арқылы мектеп оқушыларын көптілдікке баулу мәселелері // Қазақстандағы әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар: даму жағдайы, тенденциялары және болашағы халықар. ғыл.-тәж.конф. жинақтары. – Астана, 2016. - Б.318-321. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 100% - ды құрайды.

15. Жалпы орта білім беру жағдайында оқушылардың полилингвалды тұлғасын қалыптастыру шарттары // Білім беру жүйесін жетілдіру бағдарламалары: оқу-тәрбие үдерісін нәтижелі ұйымдастыру мен құзыретті маман даярлау мәселелері: халықар. ғыл.-тәж.конф. матер. – 2019. - Б.231-235. Мақаланы жазудағы докторанттың үлесі 100% - ды құрайды.

16. Мектеп оқушыларын көптілдікке баулу әдістемесі. - Шымкент: Әлембаспа, 2015. - 88 б. Оқу құралы жазудағы докторанттың үлесі 100%-ды құрайды. Оқу құралын жазудағы докторанттың үлесі 70% - ды құрайды. Қосалқы авторлар: Торыбаева Ж.З. 30%,